

ЗЕМЉОПИСНА ЛЕКСИКА И ЛОКАЛИТЕТИ У ЕПСКИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА О МАРКУ КРАЉЕВИЋУ

Предмет рада представљају песме о Марку Краљевићу сагледане из топономастичког угла. Грађа је ексцерпирана из *Антологије народних песама о Марку Краљевићу* коју су приредили Иван Златковић и Милан Лукић. Циљ рада је да се на корпусу од 30 песама представе топономастички термини који се јављају у великом броју усмених епских песама о Марку Краљевићу. На тај начин биће сагледана сва места и предели кроз које је овај српски јунак у песмама пролазио.

Кључне речи: Марко Краљевић, епска песма, земљописна лексика, топоними

1. Увод

Полазећи од навода И. Златковића и М. Лукића да је Марко Краљевић симбол усмене народне културе Срба, јужнословенских и балканских народа, као и да је песничка легенда о Марку творевина различитих националних и верских средина које су доприносиле сложености и богатству слојевите карактеризације овог епског јунака (ЗЛАТКОВИЋ, ЛУКИЋ: 2005), покушаћемо да песме о Марку Краљевићу представимо у другачијем контексту, односно да сагледамо сва она места и пределе кроз које је највећи српски јунак пролазио у оквирима усменопоетске творевине каква је епска народна песма. Стога је циљ овог рада да на корпусу³ од 30 песама сагледа топо-

¹ sandrasavic0302@gmail.com

² Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-9/2021-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

³ Корпус је ексцерпиран из *Антологије народних песама о Марку Краљевићу* коју су приредили Иван Златковић и Милан Лукић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005. Песме које смо уврстили у ово истраживање су: *Женидба краља Вукашина* (1), *Марко Краљевић и бан од Випера* (19), *Дјевојка надмудрила Марка* (22), *Сестра Леке капетана* (23), *Женидба Марка Краљевића* (25), *Женидба Црнојевић Ива* (28), *Женидба Ђурђа Смедеревца* (30), *Марко Краљевић као калуђер и ђевојка* (37), *Љубовица Краљевића Марка* (49), *Краљевић Марко калуђер* (52), *Ибрахим и Марко* (54), *Марко Краљевић и Алил-ага* (56), *Марко Краљевић и Љутица Богдан* (58), *Марко Краљевић и Филип Маџарин* (59), *Марко Краљевић и Муса Кесеџија* (62), *Марко Краљевић и Ђерђели-Алија* (70), *Марко Краљевић и момче Дукађинче*

номастичке термине, као и земљописну лексикку која се јавља, у складу са тежњом народне епике да догађај локализује, у великом броју забележених усмених епских песама о Марку Краљевићу.

Правоснажни наследник српске круне, приморан на лојалност и инфериорност турском султану, погинуо је у борби против влашког војводе Мирчета. Међутим, из реалног он прелази у епски свет и постаје јунак епске легенде. Цензура епске средине елиминисала је релевантне историјске податке, између осталог и због тога што је у усменом увек боравила специфична, народна верзија историје, те је на простору између имагинације и стварности створила лик заштитника и спаситеља слабих и убогих (ДИМИТРИЈЕВИЋ 2009: 89), али је и нагласила мане онда када Марко убија девојку која га спасава, вади очи сестри Леке капетана или убија свог сестрића. „Епска легенда о Краљевићу Марку, поред оне о Косовском боју, најпознатија је, најпопуларнија и најсложенија епска легенда балканских народа”, наводи Љубинковић (2010: 250).⁴ Зато је пред нама задатак да сагледамо и топонимска одредишта овог јунака како би се створила детаљнија слика, која излази из оквира књижевне интерпретације и улази у домен лингвистике, тачније ономастике.

Повезивање са елементима из природног окружења, са градовима које Марко обилази, са механама у којима одмара или замеће кавгу, али и са сињим морем, језером или зеленом горицом у функцији је конкретнијег смештања у контекст топонимије, која може бити од изузетног значаја за сагледавање ове необичне, донекле и амбивалентне епске фигуре.

У првом делу рада пажњу ћемо посветити земљописној лексици, односно лексци која припада географској апелативној терминологији за именовање реалија у простору, пре свега природних, али и оних који су дело човека у његовој природној, културној, националној и социјалној природи (БОГДАНОВИЋ 2008: 5, 8). Други део рада односиће се на конкретије локалитете у простору, тачније на јединствене топониме попут имена градова, планина и река, административних области.

(72), *Женидба Реље Бошњанина с вилом* (77), *Марко Краљевић и вила* (78), *Краљевић Марко и Бјелогорка вила* (79), *Марко Краљевић и вила бродарица* (81), *Марко Краљевић и аждаха* (84), *Краљевић Марко и Махмут везир* (88), *Марко Краљевић и Вуча џенерал* (95), *Марко Краљевић и Арапин* (96), *Марков лов* (103), *Урош и Мрњавчевићи* (111), *Марко Краљевић познаје очину сабљу* (113), *Смрт Марка Краљевића* (128), *Смрт Марка Краљевића* (130).

⁴ Епска легенда о Марку Краљевићу није јединствена, већ слојевита и у оквиру ње могу се издвојити бар четири препознатљива слоја: 1. Епска, ритерска легенда, 2. Митолошки слој легенде, 3. Лимитрофни облик, 4. Марко државотворац и слободоносац, као најмлађи слој легенде (ЉУБИНКОВИЋ 2010: 252).

2. Земљописна лексика у песмама о Марку Краљевићу

Према речима М. Детелић епика пажљиво издваја две групе карактеристика које чине епског јунака – у прву групу улазе три лична елемента (одело, коњ и оружје), док другу чини слика о њему као приватној и јавној личности, а то су порекло, породица, дом, тј. двор (кула)⁵ и град (ДЕТЕЛИЋ 2007: 109). Осим града, као кључног елемента јунаковог идентитета, регистровани су и други географски објекти у епском амбијенту, попут: горе, планине, ливаде, ледине, језера, река, мора и сл.

М. Детелић истиче да двор и град чине простор приватног, али и јавног деловања епског јунака, претежно са једном заједничком цртом, а то је атрибут *бели*. Двори епских јунака везују уз себе епитет бели „само онда када витешка ваљаност њиховог власника није спорна” (ДЕТЕЛИЋ 2007: 110–111). *Двори, куле и чардаци* у песмама о Марку Краљевићу регистровани су у следећим стиховима:

Двор

Близу бела двора (песма број 22, стих 31), *Покрај Рашке под Рељине дворе* (23, 170), *Јеси л' скоро из царева двора* (37, 17), *Ја сан јучер из царева двора* (37, 21), *И високе дворе на Прилипу* (54, 23), *Па га догна пред бијеле дворе* (59, 63), *Дође право под цареве дворе* (96, 69).

Кула

Одведе га на бијелу кулу (1, 266), *Оде Марко на дебеле куле* (19, 98), *Али Роса близу куле била* (23, 516), *Краљу Марка на бијелу кулу* (25, 45), *Дужде оде на танану кулу* (25, 111), *Док се дође под бијелу кулу* (30, 156), *Па он оде уз бијелу кулу* (30, 198), *Кад изиђе на кулу танану* (30, 199), *Устрели на кули јабуку* (30, 244), *И просу се из куле камење* (30, 273), *Је ли ово кула Краљевића* (52, 65), *Веће туђе куле и чардаци* (52, 229), *И у њему тридесет и три куле* (59, 13), *До нијесам кулу на ћуприји* (59, 15), *Њом бијелу накитити кулу* (59, 34), *Начинићу кулу у приморју* (62, 13), *Око куле гвоздене ченгеле* (62, 14), *У приморју кулу налинио* (62, 24), *Па остави кулу у Прилипу* (72, 53), *У Прилипу на бијелој кули* (77, 2), *А под кулом камену таваницу* (84, 8), *Па он оде својој танкој кули* (95, 73), *Кулу гради црни Арапине* (96, 1), *Из приморја са бијеле куле* (96, 40).

⁵ Сви епски јунаци могу поседовати беле дворе чак и ако са ауторске позиције припадају непријатељској страни, сматра М. Детелић. „Њихова је функција у изградњи лика епског јунака да свом држаоцу обезбеде *decorum*, према првобитном значењу овог појма – углед, част и достојанство по заслуги. У епском контексту – чак и више него у пословичком – часни непријатељ увек је бољи него нечасни пријатељ, а победа је тим већа што је побеђени јунак достојнији” (ДЕТЕЛИЋ 2007: 113). У овом раду нећемо детаљно улазити у проблематику припадности двора јунацима, већ ћемо само приказати спектар забележеног апелатива.

Чардак

Хајте, браћо, земљи низ чардаке (23, 561), *Па се љуба по чардаку шеће* (52, 3), *Марко оде у танке чардаке* (52, 82), *Веће туђе куле и чардаци* (52, 229).

Град, као локалитет у простору, присутан је у више примера у ексцерпираној грађи, мада ће о градовима бити речи и у другом делу рада, у коме ћемо говорити о топонимима забележеним у песмама о Марку Краљевићу. Постојање града, односно град у служби одређеном јунаку, израз је политичке власти и моћи (ДЕТЕЛИЋ 2007: 113). Лома истиче да је град у старосрпској култури означавао искључиво утврђење, тврђаву и насеље унутар градских зидина, а док се за неутврђено насеље употребљавала лексема *подградје* (ЛОМА 2013: 66).

Кад погледаш брду изнад града (1, 32), *Кад погледаш стрмо испод града* (1, 35), *Претури је граду низ бедене* (1, 234), *Па се пење граду уз бедене* (1, 236), *А кад био пољем испод града* (23,72), *Гди се годе градови узимљу* (56, 158), *И преходиш земље и градове* (72, 24), *Прође Марко земље и градове* (72, 56), *Већ пуцају на граду топови* (95, 3), *И изиђе граду на капију* (95, 149).

*Гора*⁶ се употребљава у значењу ‘шума’, али и ‘браниште, луг, забран, шумарак’, ‘планина’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 22; РМС I: 531). Сличне семантике ‘ситна шума’ лексикализован је и појам *горица* (БОГДАНОВИЋ 2008: 22). Као такво одредиште у простору, односно место где се јунак скрива од непријатеља, *гора* и *горица* често су присутне у ексцерпираној грађи.⁷

Гора

Већ ја данас идјем преко горе (19, 277), *Кој’но ходи с вилама по гори* (28, 25), *Пак дођоше сватови из гора* (28, 140), *У гори се чедо заплакало* (49, 120), *Весели се и гора и трава* (52, 27), *Трава расте, гора се развија* (52, 28), *Па и гора своју рођу даје* (52, 29), *Из горе му проговара Марко* (70, 79), *Кроз гору би коње наћерали* (77, 119), *Украј гора коње разжахали* (77, 120), *А са горе полијеће лишће* (77, 142), *Неко има гором и планином* (77, 153), *Гором језди Краљевићу Марко* (81, 1), *Гором језди, а гору проклиње* (81, 2), *Вран пође гором низ планину* (128, 46).⁸

⁶ Исто значење ‘шума’, ‘планина и шума’ бележи и Видоески (1999:44).

⁷ М. Детелић наводи да се *гора* обликом и положајем у простору „намеће као тачка пресека хоризонталне и вертикалне осе, односно као центар тродимензионалног координатног система” (ДЕТЕЛИЋ 1992: 57).

⁸ У песми *Смрт Марка Краљевића* (број 128) *гора* представља хтонску средину, место прелаза на онај свет или – у посебним случајевима – доњи свет где се онај ко умре сахрањује на лицу места, прво зато што је култно нечист, те га гробље не би примило, а друго зато што је већ тамо где треба да буде, у свом вечном боравишту или на улазу у њега (ДЕТЕЛИЋ 2012: 301).

Горица

Па горица пожели сунашца (52, 31), Беседи му из горице вила (81, 10).

Гора зелена

Пак засједни у гори зеленој (1, 62), Пак засједе у гори зеленој (1, 81), Пред сватове у гору зелену (28, 91), Пуштај мене у горе зелене (49, 115), Пак он пође кроз гору зелену (70, 49), Иди, побро, у гору зелену (79, 40).

Црна гора / Чарна гора

Четир' данах прико црне горе (28, 4), Замагли се она црна гора (28, 114).

Чарна горо, не зеленила се (81, 3).

Густа гора

Јер покрај ње густа гора бјеше (77, 118).⁹

Планина се не може одвојити од горе, чак се могу посматрати и као синоними. Историја култа планине веома је стара и обимна, те би се примери могли низати унедоглед (ДЕТЕЛИЋ 1992: 58), међутим, ми ћемо се овде ограничити на корпус одабраних песама о Марку Краљевићу како бисмо и овај земљописни појам приказали у контексту простора славних епских јунака. „Очигледно је да планина светлу страну своје светости црпи са врха, али је исто тако јасно да је не спроводи до дна. Штавише, вертикалним кретањем наниже она добија потпуно супротне конотације и постаје опасно место, отворено утицају хтоничних сила” (ДЕТЕЛИЋ 1992: 58). Овом приликом нећемо улазити у анализу догађаја и мотива који се везују за овај простор јер о томе постоје обимни радови, али се из контекста у којем се примери наводе може наслутити важност планине као топонима који често има и непосредне хтонске маркере, будући да се као актери у вези с овим простором појављују демонска бића.¹⁰

Како крчи друма низ планину (1, 180), Ко ј' видио вилу на планини (23, 13), Прође поље и прође планине (23, 66), И виђео виле на планини (23, 407), Већ отиш'о у лов у планину (59, 65), Када дође озго из планине (59, 85), То су коњи из планине вила (77, 21), Да не даду кроз планину проћи (77, 35), Бевојака, из планине вила (77, 43), Ти се проћи из планине вила (77, 48), Наћераше друмом уз планину (77, 90), Хоће чути пјесму кроз планину (77, 103), Како чују песму кроз планину (77, 110), Раскидају коло на планини (77, 111), Планина се планини одзива (77, 140), Неко има гором и планином (77, 153), Да изађе на друм у планину (77, 168), Како дође друму на планину (77, 189), Пак ти хајде уз росну планину (77, 291), Те ме пушти у планину младу (77, 360), Да водимо кроз планину вилу (77, 397), У планини с вилом Равијојлом (78, 18),

⁹ Поједини географски термини често се јављају са сталним епитетима, што ће кроз примере бити показано.

¹⁰ О конкретним називима планина биће речи у другом делу.

Вила лети по врџу планине (78, 72), *Шарац језди по среди планине* (78, 73), *На планину на прву лазину* (79, 59), *Поранио у лов на планину* (103, 2), *Носи мене гори у планину* (103, 49), *По планини у свету неђељу* (103, 61), *Вран пође гором низ планину* (128, 46), *Кад будеш вису на планину* (130, 44), *Кад је био вису на планину* (130, 56).

Споменућемо и апелатив *вис* са зачењем ‘највиши део извишеног тла; врх који се одликује висином’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 18), иако није похрањен велики број примера у анализираном материјалу.

Кад будеш вису на планину (130, 44), *Кад је био вису на планину* (130, 46).

Иако усамљен топос у ексцерпираној грађи, значајно је споменути и *лазину* ‘мали простор у шуми или поред шуме, где је дрвеће посечено да би се добила обрадива земља’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 34).

На планину на прву лазину (79, 59).

Ливада као земљописни појам конкретизује се у значењу ‘тле обрасло травом, поље за пашу и сенокошу’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 35, РМС III: 202). Иако у нашој грађи није забележено много примера, *ливада*, с обзиром на то да представља место сусрета јунака са другим учесницима епске радње, попут вила и других натприродних бића, заузима значајно место у топонимској анализи простора. То се може сагледати у следећим примерима:

Ливада

По ливади трава ђетелина (77, 15), *На ливади два коња гаврана* (77, 41), *На ливади коло ухватиле* (77, 145).

Зелена ливада

А око ње зелена ливада (1, 37), *Ђе имаде зелена ливада* (77, 14), *Да видимо зелену ливаду* (77, 40).

Уско повезан са земљописним појмом *ливада* јесте апелатив *дуг*, односно ‘ливаде у низини, поред воде’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 35; ВИДОЕСКИ 1999: 86). Овај апелатив може се употребити и у значењу ‘шума поред реке, шума око које је тле без растиња’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 35), ‘шумица, гај’ (РМС III: 239). Иако грађа не доноси велики број примера, свакако ћемо навести регистроване како бисмо имали потпунији увид у географску терминологију наведеног корпуса.

Вук завија у зелену дугу (128, 1), *А вук пође дугом зеленијем* (128, 20).

Ексцерпирана грађа показује да се и апелатив *ледина* неретко може сусрести у песмама о Марку Краљевићу. *Голет*, тачније ‘обрађивано па напуштено земљиште, али и земљиште које се не обрађује’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 34; ВИДОЕСКИ 1999: 84), лексикализује се наведеним апелативом, а забележен је у следећим стиховима:

Мртав Муса по ледини скаче (62, 259), *Па удари копље у ледину* (95, 101), *У ледину копље ударио* (95, 123).

Поље се у нашој епској поезији остварује као статичан мотив, „односно као место за које се везује одређен број типских ситуација: подизање логора или шатора, вођење двобоја и бојева, видање рањеника и слично. Једино поље за које се везују све ове радње јесте Косово поље које, као најславније у нашој народној поезији, има и најпотпунију сценографију” (ДЕТЕЛИЋ 1992: 120).¹¹ С обзиром на то да ће о Косову пољу бити речи касније, овде ћемо навести стихове у којима се помиње само апелатив *поље*.

Поље

Фатио се поља Прилипскога (23, 65), *Прође поља и прође планине* (23, 66), *А кад био пољем испод града* (23, 72), *И у пољу сусретоше Марка* (23, 94), *Фатише се поља Призренскога* (23, 204), *Подалеко у пољу бијажу* (23, 206), *Путовати у поље Бугарско* (25, 141), *Кад се поље тамом запођело* (52, 52), *Докле дође у поље Прилипско* (54, 41), *На сред поља зелено језеро* (77, 25).

Пољице

Помоли се низ пољице Марко (30, 134).

Поље зелено

Поглед баца низ поље зелено (52, 5), *Очим' гледам низ поље зелено* (52, 23), *Под Варадин у поље зелено* (95, 99), *Он гледа низ поље зелено* (95, 113).

Поље широко

Изидите пољу широкоме (23, 77), *Ударише пољем широкијем* (23, 194), *Отидоше пољем широкијем* (23, 568), *А сватови у поље широко* (25, 112), *Дуну ветар у пољу широку* (25, 143), *Рано шета по пољу широку* (72, 61), *То је поље дуго и широко* (77, 22), *А ја одох пољу широкоме* (77, 171).

Равно поље

Три дана хода прико равна поља (28, 3).

Иако забележен у невеликом броју примера, апелатив *долина* такође је регистрован у корпусу. Овај апелатив може се употребити у значењу ‘дужи и дубљи дол’, али и као ‘расед између два брда’ (БОГДАНОВИЋ 2008: 25).

Ти преходиш брда и долине (72, 23), *А долина долини одзива* (77, 141).

Апелатив *земља*, изван административног термина, а као општи назив за тле, регистрован је у великом броју примера:

Земља

Хајте, браћо, к земљи низ чардаке (23, 561), *Допадоше к земљи и калдрми* (23, 566), *И преходиш земље и градове* (72, 24), *Иде Марко земљом*

¹¹ М. Детелић истиче да се у општој концепцији простора поље везује за десну страну опозиције, као њен негативни члан и да се, као контрапозиција граду, његово семантичко поље шири, „обухватајући и појмове не-цивилизовано, не-културно, неосвојено и сл.” (ДЕТЕЛИЋ 1992: 124).

и *ћенаром* (72, 55),¹² *Прође Марко земље и градове* (72, 56), *Па побјегне земљом по ћенару* (77, 231), *И на земљи камене калдрме* (23, 515). *Земљица би ружу усахнула* (52, 171).

Земља црна/ чарна

Мртав јунак црној земљи паде (37, 28), *И са црном земљом саставио* (72, 111).

Поклон те се до земљице црне (23, 80), *Поклонише с' до земљице црне* (23, 225), *Он преда с' у земљицу црну* (23, 282), *Погледнуше у земљицу црну* (23, 413), *Паде Грујо по земљици црној* (30, 203), *Вила паде на земљицу црну* (77, 254), *Обори је на земљицу чарну* (78, 84).

Земља сува

И по мору и по сухој земљи (28, 28).

Апелатив *земља* као административни појам, тачније у значењу 'држава' такође је забележен у анализираној грађи.

Што је земље на четири стране, Бутун земље турске и каурске (23, 8–9), *Доћера га до земље арапске* (84, 168).

У анализираној грађи налазимо и потврде за 'место засађено виновом лозом' (БОГДАНОВИЋ 2008: 18), *виноград*, у којем може доћи до заметања кавге међу епским јунацима.

Виноград

Ударише покрај винограда (58, 6), *Винограда Љутице Богдана* (58, 7), *Винограду уз равно приморје* (58, 40), *Поћера их око винограда* (58, 72), *Оста Богдан крај винограда* (58, 118).

Грозни виногради

И још они грозни виногради (1, 34), *Па он лomi грозна винограда* (58, 10), *Прођ' се, Реља, грозна винограда* (58, 12).

Пут у митопоетском и религијском моделу света представља слику везе између две супротно означене, међусобно удаљене тачке у простору. У зависности од тога како се те тачке одређују (своје–туђе, кућа–шума, центар–периферија), његова се улога може мењати и по врсти и по значају, али општи смисао повезивања остаје непромењен, тврди М. Детелић (1992: 111). За нашу анализу битно је хоризонтално поимање пута јер „хоризонтално оријентисан пут – као место – проширује свој значењски потенцијал на оба семантичка поља: и на позитивно и на негативно” (ДЕТЕЛИЋ 1992: 111). Анализирана грађа доноси примере у којима се употребљава лексема *друм* 'главни пут, цеста' (РМС I: 792).¹³

¹² Овде се може посебно издвојити и термин *ћенар* у свом секундарном значењу 'крај, крајина, периферија' (ŠKALJIĆ 1966: 189).

¹³ Као једно од значења Н. Богдановић наводи 'уваљан или калдрмисан пут, који спаја више места' (2008: 25).

Друм

Како крчи друма низ планину (1, 180), Извео те друму на разкршитје (19, 184), Онда Арап изиђе на друме (28, 110), И друмове около приморја (62, 12), Да се латим друма царевога (70, 47), Прво тежи друму призренскоме (70, 50), Наћераше друмом уз планину (77, 90), Да изађе на друм на планину (77, 168), Како дође друму на планину (77, 189).

Друм зелен

Када бише на друме зелене (19, 213).

Друм широки

Уфатите друма широкога (23, 78), Онда иду друму широкоме (77, 112), Па окрете друмом широкијем (79, 6).

Калдрма

Допадоше к земљи и калдрми (23, 566).¹⁴

Од друма, као природног места сусретања, не може се одвојити *раскрсница* која концептуализује слику јединства супротности. Из тога, сматра М. Детелић, произилази њена амбивалентна природа да спајањем, ниједна од две супротне могућности не губи ништа од својих валенци, зато се на раскршћу могу очекивати и добри и лоши сусрети, као и божански и демонски утицаји (ДЕТЕЛИЋ 1992: 111). Иако грађа доноси мали број примера, сврсисходно их је навести како би се слика о путу употпунила и на тај начин.

Извео те друму на разкршитје (19, 184), Но окрену првој раскрсници (23, 69).

М. Детелић истиче да *воду* конципирамо као својство апсолутне материје, која у себи сједињује диспаратне особине почетка и краја, живота и смрти, добра и зла. Вода је и неизоставни елемент митопоетске структуре простора у сваком његовом виду (ДЕТЕЛИЋ 1992: 88). Иако хидрографских апелатива може бити седам (вода, река, врело, поток, бара, језеро, море), у епици се показује неуједначена фреквенција у корист воде, наводи М. Детелић (2009: 451). У комбинацији са најчесталијим придевима, попут *хладан*, *студен*, *леден*, *мутан*, она формира драмски корелатив за епску радњу и у томе је подређена потребама епске поезике (ДЕТЕЛИЋ 2009: 451). Из наведеног корпуса ексцерпирани смо примере где се вода спомиње у свом неутралном облику, али и оне примере где се својим обликом и својством мировања или тока формира у виду језера, мора, реке и сл.

Вода

На бродове води ударише (23, 196), Ја је наћох на води чатрњи (25, 21), Над воду се надзирала, млада (49, 99), Ал у води змију сагледао (103, 11),

¹⁴ 'Kamenom popločan put ili avlija' (ŠKALJIĆ 1966: 387).

Узела га вода на матицу (113, 10), *Међу њима бунар вода има* (130, 49), *Наднеси се над бунар над воду* (130, 52), *Наднесе се над бунар над воду* (130, 63).

Вода ладна

Више Рашке, више воде ладне (23, 127), *Покрај Рашке, покрај воде ладне* (23, 195), *Кад дођете у крај воде ладне* (49, 79).

Појава иманентна води јесте и *брод* ‘место на води где се може прегазити или се превози скелом, газ, плићак, прелаз’ (РМС I: 282). Турцизам грчког порекла (в. ŠKALJIĆ 1966: 200) *ћуприја* такође се може наћи у анализираној грађи као локалитет који је у функцији спајања двеју обала, самим тим и место са којег треба избећи утицај воде.

На њој нема брода ни ћуприје (1, 19), *На бродове води ударише* (23, 196), *Седамдесет и седам бродова* (23, 198).
До нијесам кулу на ћуприји (59, 15).

Језеро

Рано рани у лов на Језера (1, 65), *Те погнаше по језеру вилу* (79, 143),¹⁵ *Он поведе Шарца на језеро* (96, 202), *Како дође на језеро млада* (96, 208), *Пак језеру стаде беседити* (96, 210).

Језер-вода ладна

Па ћеш наћи језер-воду ладну (81, 15), *Па он нађе језер-воду ладну* (81, 21).

Језеро равно

Изведи је на Језера равна (1, 61), *Изведе је на Језера равна* (1, 80).

Зелено језеро

На сред поља зелено језеро (77, 25), *Поклони се зелену језеру* (96, 209), *Божја помоћ, зелено језеро* (96, 211).

Тихо језеро

Па побеже у тихо језеро (79, 141).

Море¹⁶

И по мору и по сухој земљи (25, 28), *Кад дојдоше к мору у галије* (25, 33), *Да идете куповат на море* (49, 78), *На крај мора нема трговине* (49, 98), *Затворићу скеле око мора* (62, 11), *Позатвара скеле око мора*

¹⁵ М. Детелић наводи да сасвим другој врсти воде са пореклом у миту припадају вилинска језера (2012: 298) поменута у песми *Краљевић Марко и Бјелогорка вила*, која чини део корпуса за ово истраживање. У даљем тексту ауторка истиче да се приликом тумачења овог топоса језеро лако изједначава са граничним прелазом ка оном свету, а вила са чуварем прелаза (ДЕТЕЛИЋ 2012: 298).

¹⁶ М. Детелић истиче да се море са својом амбивалентном природом може јавити и као чисти елемент старији од праисконског греха које не прима у себе тело великог грешника, за разлику од језера које готово да и нема позитивне конотације (ДЕТЕЛИЋ 2012: 298).

(62, 19), *Покрај мора на обали сињој* (84, 17), *Поврати му преко мора војску* (84, 167), *Покрај мора*, *Урвином планином* (130, 3), *Па га снесе мору на јалију* (130, 155).

Дебело море

Када доје на дебело море (19, 52).

Сиње море / сиње море дебело

Те он хода покрај сиња мора (19, 66), *Мисец дана прико сиња мора* (28, 5), *Да идемо у крај сиња мора* (49, 89), *Па ми иде у крај мора сиња* (49, 97). *Украј сињег мора дебелого* (96, 3), *А у сиње у дебело море* (130, 93).

Море црно

У приморју у крај мора црног (84, 2).

Област покрај мора, *приморје* налази се у анализираном корпусу. Кршно или равно, приморје може означавати место на којем ће доћи до сусрета двају јунака, до заметања кавге или позива да се почини неверство супругу, стога ће оно својом позицијом (поред мора) допринети даљем антиципирњу епске радње и динамичности мотива.¹⁷

Приморје

И друмове околу приморја (62, 12), *Начинићу кулу у приморју* (62, 13), *У приморју кулу начинио* (62, 24), *Све поломи Муса по приморју* (62, 31), *У приморју у крај мора црног* (84, 2), *Из приморја са бијеле куле* (96, 40).

Кршно приморје

Од Косова уз кршно приморје (58, 2), *Већ побјегох уз кршно приморје* (58, 21), *Пуића за мном уз кршно Приморје* (58, 30), *Оде Марко уз кршно приморје* (58, 117).

Равно приморје

Ходи к мени у приморје равно (1, 23), *Отишо је низ равно Приморје* (19, 91), *Винограду уз равно приморје* (58, 40), *Одврћ' ћу се у равно приморје* (62, 10), *Одврже се у приморје равно* (62, 18), *Кад дођоше у равно приморје* (62, 30), *Арап пође низ приморје равно* (84, 35), *Одведе га у приморје равно* (84, 98), *И отиде у приморје равно* (96, 82).

Уско повезан је и топос *обале*, као 'гла на граници с воденим током, узани појас земљишта поред воденог тока или водене површине' (БОГДАНОВИЋ 2008: 39):

Тада искочи на обалу сама (79, 143),
Покрај мора на обали сињој (84, 17).

¹⁷ Реч *приморје* била је више својствена народном језику, а *поморје* црквенословенском (в. ЛОМА 2013: 180).

Као општи балкански турцизам (SKOK I: 236) од стандардног облика *pinar* (ПЕТРОВИЋ 2012: 90) јавља се у обрађеном материјалу и лексема *бунар* за који се тврди да је једина вода која се у фолклору означава као грозничава (ДЕТЕЛИЋ 2013: 216).¹⁸ С обзиром на то да се бунар може конципирати и као синоним за студенац, кладенац, поставља се питање који је бунар људска творевина, а који је извор у природном окружењу. У том случају поузданију назнаку даје локација – ако се налази у гори, пољу и сл. у питању је пре природна творевина него вештачка (ДЕТЕЛИЋ 2013: 218–219), што следећи стихови и потврђују, а везују се за песму *Смрт Марка Краљевића*. Бунар у гори, у којем Марко Краљевић „види да ће умрети” М. Детелић тумачи и као чаробно огледало, још једну воду несумњиво „са оног света” (2013: 225).¹⁹

Међу њима бунар вода има (130, 49), *Наднеси се над бунар над воду* (130, 52), *Наднесе се над бунар над воду* (130, 63), *Међу јеле студеном бунару* (130, 102), *Златан дивит у бунар бацио* (130, 113), *Мртав Марко крај бунара био* (130, 122).

Локалитете као што су *конак*, *хан*, *механа* и *крчма* посматраћемо заједно, с обзиром на њихову синонимску повезаност. *Крчма* је свеславенски и праславенски термин без паралеле у другим језицима (SKOK II: 187), док су остале три лексеме турског порекла, с тим што је *конак* балкански турцизам из терминологије становања (SKOK II: 136), са значењима ‘преноћиште, зграда по нашим манастирима са одељењима за становање; кућа богатијег и отменијег света’ (ПЕТРОВИЋ 2012: 185), *хан* се манифестује у значењу ‘зграда која служи за свратиште и преноћиште путника’ (ŠKALJIĆ 1966: 309), а *механа* као ‘крчма’ (ŠKALJIĆ 1966: 454).

Конак

Кад су били на другом конаку (25, 162).

Крчма

У Стамболу у крчми бијелој (62, 2).

Механа

Нека дође у нову механу (59, 86), *Оде право у нову механу* (59, 91), *Доке дође пред нову механу* (59, 140), *Намјести ме његођ у механу* (62, 85),

¹⁸ „Грозничавост, међутим, означава његове биохемијске особине што је само по себи схватљиво за доба када није било услова да се вода лабораторијски испита, и кад је једина провера била експериментална, *in vivo*. У том смислу, и природни и вештачки извори били су ризични, али не једнако: бунари које је ископао човек представљали су стајаће, подземне воде (слично барама, мочварама, језерима) и од њих се очекивало да буду штетни све док се не докаже супротно” (ДЕТЕЛИЋ 2013: 216–217).

¹⁹ „Оно што води даје моћ да предвиди нечију будућност свакако је њена „доњоземска” природа, подупрта чињеницом да СВАКА вода извире из дубина – од најмањег врела до највеће реке [...]” (ДЕТЕЛИЋ 2013: 225–223).

Док он дође до једне механе (84, 37), Пред механом Шарац Краљевића (84, 39), Пак улеће у пјану механу (84, 68).

Хан

Веће иде у Новога хана (96, 199), У хану је конак учинио (96, 200), Нек ли пошаљу у Новога хана (96, 250), Оде Марко у Хана новога (96, 257), Те разбија хане и дућане (96, 289), Кад су били испред Новог хана (96, 290), Марко сједи испред Новог хана (96, 311).

У ексцерпираној грађи регистровани смо и лексеме као што су *авлија*, *чаршија* и *сокак*, са значењима ‘кућно двориште ограђено зидом’ (ŠKALJIĆ 1966: 106), ‘трговачка четврт града; тржиште, трг’ (ŠKALJIĆ 1966: 165), односно ‘улица’ (ПЕТРОВИЋ 2012: 261–262). Иако је лексема *авлија* пре свега део лексике која припада семантичком пољу покућства, сматрали смо да је сходно уврстити је у анализу због своје етимолошке, а донекле и семантичке, повезаности са лексемама *чаршија* и *сокак*.

Авлија

Оставио у авлији Марка (23, 140), У авлији три војводе срете (23, 231), Угна Шарца у мермер-авлију (59, 62).

Сокак

Нашли су га јутру на сокаку (23, 490), Те он гледа јунак по сокаци (95, 20).

Чаршија

Оде Марко низ нову чаршију (59, 60), Оде право низ нову чаршију (59, 139).

Стамбол-чаршија

Па одоше низ Стамбол-чаршију (95, 321), Иићера га на Стамбол-чаршију (95, 331), Па побјеже кроз Стамбол-чаршију (95, 389), Он се врати кроз Стамбол-чаршију (95, 400).

С обзиром на то да се *мегдан* лексикализује у значењу ‘бој, двобој, дуел’, али и као ‘повелик празан простор у граду, поље, трг’ (ŠKALJIĆ 1966: 454; ПЕТРОВИЋ 2012: 207), корпус песама о Марку Краљевићу, погодан је да се у њему региструју и примери са наведеном лексемом.²⁰

Мејдан

Освјетлити на сваком мегдану (23, 425), Те ме тева на мејдан зазвати (56, 9), Ајд’ на мејдан да се надстрелујемо (56, 229), Те си тако јунак на мегдану (72, 125).

²⁰ Шкаљић наводи да се колокације *мејдан дијелити*, *мејдан подијелити*, *изаћи на мејдан* употребљавају у значењу ‘борити се с ким на мејдану’ (1966: 454). У нашој грађи ово значење потврђују следећи примери: *Зову тебе на мејдан јуначки* (30, 191), *Кад поћоше на мејдан јуначки* (56, 88).

Значење ‘природна велика шупљина у живом камену са отвором на поље, спила’ (РМС IV: 406) лексикализује се именицом *пећина*, која је регистрована у корпусу наведених песама. Камена, студена или место које походи врана, пећина антиципира да ће се нешто лоше догодити, што се и пројектује на смрт јунака Краљевића Марка.

Пећина

Те улеће у пећину вроне (128, 49), *Док нађоше у пећину Марка* (128, 179).

Пећина студна

Па излеће пред пећину студну (128, 61).

Велика кемана пећина / Студена камена пећина

У великој каменој пећини (128, 48),

У студену камену пећину (128, 106).

Као веома чест топос јавља се и *црква*, *манастир*. Скоро сви наведени локалитети односе се на манастир Хиландар и Свету Гору, као симбол највећег српског светог места, што говори о његовом великом значају за српску културу, историју и народну књижевност. Стога ћемо овде издвојити све стихове из грађе у којима се овај локалитет јавља.

Задужбина

Како себе има задужбину (78, 22).

Манастир

Не погани нашег манастира (79, 73).

Црква / бијела црква

Ти ћеш пасти на бијелу цркву (79, 68), *Она паде на бијелу цркву* (79, 87), *Када Србљи у цркви бијаху* (95, 56), *Стаде пошта пред бијелом црквом* (95, 57), *Докле Марко изиђе из цркве* (95, 58), *Када иде у Текију цркви* (95, 278), *Изљегоше пред бијелу цркву* (111, 65), *Бјежи Марко око б’јеле цркве* (111, 219), *У Косово пребијелој цркви* (128, 85).

Вилиндар бели манастир

Вилиндару белом манастиру (79, 44), *Вилиндару белом манастиру* (88, 51).

Вилиндар црква / бијела Вилиндар црква

А на име Вилиндару цркви (79, 65), *А кад доћеш Вилиндару цркви* (79, 67), *Када дође Вилиндару цркви* (79, 86), *Из бијелог Вилиндара цркве* (79, 95), *Он не тише цркви Вилиндару* (88, 61), *Од бијеле цркве Вилиндара* (130, 134), *Изнесе га под Вилиндар цркву* (130, 158), *Унесе га у Вилиндар цркву* (130, 159), *Насред б’јеле цркве Вилиндара* (130, 162).²¹

²¹ „Назив Вилинград обликован је тако да хотимице и наметљиво опомиње на сложеницу Вилин + дар. Није спорно да су виле у свести српскога народа вазда заузимале угледно место. [...] Размишљајући о вили и њеном пребивалишту, народ је певао о „вилином

Бијела Самодрежа црква

Код бијеле Самодреже цркве (111, 3), *Око б'јеле цркве Самодреже* (111, 220).

Света гора славна

Носи књигу светој Гори славној (79, 64), *Да је шаљем светој Гори славној* (88, 50), *Одвезе га право Светој Гори* (130, 157).²²

3. Топоними у песмама о Марку Краљевићу

У првом делу рада анализирали смо апелативе, као и локалитете који се јављају у корпусу песама о Марку Краљевићу, али без навођења (топ) онима места (осим код назива Хиландар). У другом делу даћемо преглед топонима ексцерпираних из корпуса, а њих ћемо поделити у следећа поља: Државе, Градови, Села, Административни појмови (крајине, нахије, области), Називи планина, Називи река и клисура.

3.1. Државе

Што је земље на четири стране, Бутун Босне и Уруменлије (23, 315–316), *у земљи Бугарској* (25, 20), *Оде право у земљу Бугарску* (25, 37), *У широку земљу Каравлашку* (70, 2),²³ *На Србију земљу навојштио* (84, 163).

Прошао сам девет краљевина и десету Турску царевину (25, 12–13), *Мати моја, Из Србије српске краљевине* (84, 129), *И влашкијех седам краљевина* (23, 319).

3.2. Градови

Биоград

Оде право стојну Биограду (95, 90), *Кад је био покрај Биограда* (95, 91).

Варадин

На тврдоме граду Варадину (95, 4), *Оде право граду Варадину* (95, 98), *Под Варадин у поље зелено* (95, 99), *По бедену града Варадина* (95, 112), *Шћаше утећ' граду Варадину* (95, 219), *Оде књига граду Варадину* (95, 255), *До његова града Варадина* (95, 297).

граду” подигнутом негде између неба и земље, „на грани од облака”. Вилински град саздан у необичном простору као посредник између световног (профаног) и светог, као могућно божанско свратиште на мукотрпном путу човековог настојања да се уздигне из земаљског брлога и свакојаког повлађивања властитој телесности и да закорачи у просторе из којих се назире небеске висине” (ЉУБИНКОВИЋ 2010: 187–188).

²² Планина Атос, која чини најисточнији од три крака полуострва Халкидики у егејској Македонији, прозвала се по својеврсној монашкој држави, основаној тамо у IX веку (ЛОМА 2013: 196).

²³ М. Детелић истиче да је Каравлашка део данашње Румуније, тачније Влахије и Трансилваније (2004: 175).

Випер

Оде право га Виперу граду (19, 51).

Вучитрн

И бијела Вучитрна града (79, 35).

Дмитровица

Не шће Марко равној Дмитровици (23, 68), Отидоше равној Дмитровици (23, 168), Докле дође Шеру Дмитровици (59, 56).

Дубровник

*У лијепу граду Дубровнику (30, 3), Из нашега града Дубровника (30, 36), У лијепу граду Дубровнику (30, 70),²⁴ *Ја не идем сада Дубровнику (30, 144), Кад су дошли Дубровнику граду (30, 150).**

Дукађин

Сем једнога града Дукађина (79, 31), До тврдога града Дукађина (72, 38), Оде право Дукађину граду (72, 54).

Жегар

Љуту змију од Жегара града (28, 23).

Карловац

У Карловцу бијеломе граду (59, 2), Видите ли бијела Карловца (59, 12), А кад дође ка Карловцу граду (59, 59).

Млетак

Кад су дошли у Млетак бијели (28, 46).

Ораховац

На Сеновца и пак Ораховца (23, 202).

Пазар

Крилатога Рељу у Пазару (23, 126), Спустише се ка Јењи Пазару (23, 169), Од Пазара ломним Влахом старим (59, 53), До лијепа Новога Пазара (77, 398).

Пирлитор

У бијеломе граду Пирлитору (1, 5), Пирлитору према Дурмитору (1, 6), Да полети граду Пирлитору (1, 194).

Призрен

Што казује чудо у Призрену (23, 4), У Призрена под Шару планину (23,

²⁴ О градовима на Јадранском мору писала је М. Детелић. “They are pictured as beautiful and important, aristocratic, settlements, well defended, rich and opulent. Christian singers have a choice of attributes to glorify them, such as lepi/ponositi/slavni (beautiful/proud/glorious, plemeniti (noble), ledeni/pleteni (icy/woven) [...]. Especially for Venice, the oral tradition has a dictum: *Carigrad svijet, a Mleci svijet* (to Istanbul the world, to Venice the beauty [belongs]), and the similar but in lesser degree goes for Dubrovnik (pretty, beautiful, most beautiful) [...]” (DETELIC 2010: 8/14).

35), У Призрену у бијелу граду (23, 107), У Призрену, нашој царевини (23, 458), До Призрена града бијелога (111, 3).²⁵

Прилип

Док се зачу у Прилипа града (23, 20), И високе дворе на Прилипу (54, 23), Ка Прилипу граду бијеломе (59, 26), Оде Марко бијелу Прилипу (62, 279), Па остави кулу у Прилипу (72, 53), У Прилипу на бијелој кули (77, 2), Оде пошта бијелу Прилипу (95, 54), Па одоше бијелу Прилипу (95, 292), И град Прилеп у пољу Косову (96, 94).

Сибињ

Већ он тише у Сибиња града (88, 62).

Скадар

У бијелу Скадру на Бојани (1, 2), Бјеломе Скадру на Бојану (1, 24), Одведе је Скадру на Бојану (1, 300), Од бијелог Скадра са Бојане (88, 5).

Смедерево

Кад доћеш Смедереву твоме (30, 14), Па он оде Смедереву граду (30, 17), Кад ти доћеш б'јелу Смедереву (30, 31), Он у мисли Смедереву дође (30, 52), Прв' одоше Смедереву граду (30, 293).

Стамбол / Цариград

У пространу стојну Цариграду (54, 2), Докле дође у Станболу граду (54, 75), Преко красна места Цариграда (56, 2), У Стамболу у крчми бијелој (62, 2), Па је шаље цару у Стамбола (96, 20), Оде право бијелу Стамболу (96, 50), Наћера је корз Стамбол бијели (96, 68).

Удбина

Од бијела од Удбине града (28, 19).

Шевар

Испод Шевар, града бијелога (49, 2).²⁶

3.3. Села

Брегово

На Брегову селу великоме (78, 114).

²⁵ У називу овог града јесте прасловенски глагол са значењем 'погледати, обратити пажњу', те се као назив утврђења може схватити као 'место које се надзире' (ЛОМА 2013: 179).

²⁶ Можемо приметити да се за многе градове везује придев *бео*. О овом лингвистичком и културолошком проблему писала је М. Ивић. Том приликом она истиче да „колико да су зграде, белином камена од којег су грађене, могле ту почетно дати непосредног визуелног повода за квалификовање по *белини*, нема сумње да је и у тим случајевима придеву *бео*, онда кад је он у стиху „иступао” као „стајаћи епитет” ипак припадала метафоризована семантика – употребом његовом народни песник је, у ствари, одавао хвалу и поштовање стаништима опеваних личности [...] (ИВИЋ 1999: 11–12).

Колашин

Фатише се села Колашина (23, 199).

Сеновац

На Сеновца села ударише (23, 201), На Сеновца и пак Ораховца (23, 202),

3.4. Административни појмови и области

Босна

Дао бих му на Босни везирство (62, 58).

Земља Васојева

До проклете земље Васојеве (1, 140).

Косово

Стиже Марко близу до Косова (23, 67), Хајде шњиме на пољу Косову (23, 436), Од Косова уз кршино приморје (58, 2), Оде право низ Косово равно (59, 52), Од Косова поља широкога (79, 33), На Косову пољу широкоме (88, 2), У Косово код воде Ситнице (88, 73), Отидоше у поље Косово (88, 100), Равно поље широко Косово (96, 93), И град Прилеп у пољу Косову (96, 94), На убаву на пољу Косову (111, 2), Нека дође на Косово равно (111, 23), На Косову пољу широкоме (111, 104), У Косово пребијелој цркви (128, 85).

Крајина / Крајина Вининска / Поречка Крајина

Где се годе крајина узбија (56, 156), Ког на гласу у Крајини нема (70, 106), Па одоше крајини Видинској (78, 115), Отидоше Поречкој крајини (78, 112).

Македонија

Како ј' који држао краљевину по честитој по Маћедонији (78, 31–32).

Мачва

Оде право преко Мачве равне (59, 55).²⁷

Метохија

Спустише се равној Метохији (23, 200), Метохију равну пријеђоше (23, 203).²⁸

²⁷ Хороним Мачва је у средњем веку имао је разна, ужа и шира значења, која се не подударају са данашњим” (ЛОМА 2013: 140).

²⁸ Манастирски посед, метох. „Са духовних испостава појединих манастира значење се ширило на њихове феудалне поседе, различите величине, од појединог села или засеока до великих територијалних целина које су обухватале и на десетине села, чије је становништво бивало изузето из црквене јурисдикције помесног епископа и потчињено игуману датог манастира. Метохија као назив српског Подримља настао је тек у турско доба на основу раније припадности већег дела те области српским и светогорским манастирима” (ЛОМА 2013: 144).

Срем

Оде право преко Срема равна (59, 58).

Херцеговина

Те је шаље на Херцеговину (1, 3), Оде с војском на Херцеговину (1, 79).

3.5. Планине

Голеш

Да си брже у Голеш планину (128, 105), Из Голеша зелене планине (128, 156), Док дођоше у Голеш планину (128, 177).

Голуб

На Голубу високој планини (77, 13), Да идемо на Голуб планину (77, 39), И Голуба високе планине (77, 49), До Голуба високе планине (77, 78), Када бише на Голуб планину (77, 79).

Дурмитор

Пирлитору према Дурмитору (1, 13), Бијело брдо Дурмитора (1, 13), Пак се сави око Дурмитора (1, 141).

Кунара

Од Кунаре високе планине (79, 34).

Мироч

Преко красна Мироча планине (78, 2), Пак одскочи у Мироч планину (78, 43), Да не певам кроз Мироч-планину (78, 51), Да наберем по Мирочу биља (78, 96), Набра вила по Мирочу биља (78, 104).

Урвина

Покрај мора Урвином планином (130, 3), Када Марко био уз Урвину (130, 4), Кличе вила с Урвине планине (130, 19), Па га баци с Урвине планине (130, 92), Когоћ дође Урвином планином (130, 101).²⁹

Шар планина

У Призрена под Шару планину (23, 35), Испод Шаре високе планине (23, 205), Прво ходе уз Шару планину (79, 7), Па он ходе у Шару планину (79, 114).

3.6. Реке и клисуре

3.6.1. Реке

Бојана

У бијелу Скадру на Бојани (1, 2), Бијеломе Скадру на Бојану (1, 24), Кроз њу тече зелена Бојана (1, 38), Одведе је Скадру на Бојану (1, 300), Од бијелог Скадра са Бојане (88, 5).

²⁹ Појам Урв потиче од прасловенског поствербала игъвъ са значењем 'обрушити се' (ЛОМА 2013: 221).

Дунав

Он путује покрај тиха Дунава (70, 8), И заплива у тио Дунаво (70, 31), Он исплива из тиха Дунава (70, 40), За Дунавом скела догоди се (95, 94), Већ наћера Шарца на Дунаво (95, 97), Што подави у тихом Дунаву (95, 166).

Јабука

А кад био на воду Јабуку (103, 8), А то с' нешто засја у Јабуку (103, 9).

Јошаница

Пријеђоше воду Јошаницу (23, 197).

Марица

На Марицу бијелити платно (113, 3), Окреће се низ воду Марицу (113, 11), Изведи ме из воде Марице (113, 16), На Марици на води студеној (113, 50).

Рашка

Више Рашке, више воде ладне (23, 127), Покрај Рашке под Рељине дворе (23, 170), Покрај Рашке, покрај воде ладне (23, 195).

Сава

Туна Марко Саву пребродио (59, 57).

Ситница

Водио бих те код воде Ситнице (88, 41), Прво ходе на воду Ситницу (88, 44), У Косову код воде Ситнице (88, 73), Отера га код воде Ситнице (88, 89).³⁰

Тара

Мутна тече Тара валовита (1, 17).

Тимок³¹

И Тимок су воду пребродили (78, 113).³²

³⁰ У корену овог имена је придев *sitъnъ* од *sitъ*, *sita* 'шевар, барска биљка *Juncus*, *Scirpus*' (ЛОМА 2013: 201).

³¹ Код З. Павловић налазимо тумачење да „хидроним Тимок В. Георгиев објашњава као трачко име *Tim-ac-hus*, композитум од **тъm-* 'таман, црн' и *ѡkъa* 'вода', налазећи исто значење у данашњим хидронимима Црни Тимок и Црна река” (1996: 8).

³² Атрибуцијом у епској хидронимији бавила се М. Детелић. Том приликом она наводи могуће спојеве и то: *именичка атрибуција* са једном именицом, са две именице, спој именице и придева, именица са два придева; *придевска атрибуција* са једним придевом или са два придева; предлошко-падежна конструкција и хидроним без атрибуције (ДЕТЕЛИЋ 2009). У нашој грађи примери за овакву поделу могли би бити: именичка атрибуција са једном именицом *Пријеђоше воду Јошаницу* (23, 197), именичка атрибуција са именицом и придевом *На Марици на води студеној* (113, 50), придевска атрибуција са једним придевом *Он путује покрај тиха Дунава* (70, 8), предлошко-падежна конструкција *Покрај Рашке под Рељине дворе* (23, 170) и хидроними без атрибуције *У бијелу Скадру на Бојани* (1, 2).

3.6.2. Клисуре

Качаник

Уз Клисуру тврда Качаника (52, 168), *Оста Муса уврх Качаника* (62, 280).

4. Закључак

Предмет анализе овог рада јесте представљање предела и места кроз која је пролазио и где је боравио у поетском свету велики епски јунак Марко Краљевић. На корпусу од 30 песама сагледани су топономастички термини, као и земљописна лексика ексцерпирана из *Антологије народних песама о Марку Краљевићу* Ивана Златковића и Милана Лукића. Циљ рада огледао се у повезивању елемената из природног окружења, градова и локалитета, топоса и општих места како би се на другачији начин, спрегом топонимије, сагледала ова необична епска фигура.

У првом делу рада било је речи о земљописној лексици која је део географске апелативне терминологије. У другом делу рада дат је преглед топонима који су уочени у наведеном корпусу. Као елементи земљописне лексике своје место нашли су градови, планине, поља, ливаде, ледине, виногради, реке, језера, мора, али и механе, чаршије сокаци и сл. Као најбројнији издвојили су се планина (*Како крчи друма низ планину* (1, 180)), гора (*Већ ја данас идјем преко горе* (19, 277)), поље (*Прође поља и прође планине* (23, 66)), земља (*Допадоше к земљи и калдрми* (23, 566)) и море (*И по мору и по сухој земљи* (25, 28)).

Најчешћи топоними су градови *Прилеп* са девет забележених примера (*Док се зачу у Прилипа града* (23, 20)), *Смедерево* са седам забележених потврда (*Кад дођеш Смедереву твоме* (30, 14)), *Стамбол / Цариград* са седам забележених потврда (*У пространу стојну Цариграду* (54, 2)) и *Призрен* са пет забележених примера (*Што казује чудо у Призрену* (23, 4)), поље *Косово* са четрнаест потврда (*Стиже Марко близу до Косова* (23, 67)), планине *Мироч* и *Урвина* са по пет анализираних примера (*Преко красна Мироча планине* (78, 2), *Када Марко био уз Урвину* (130, 4)), река *Дунав* потврђена у шест примера (*Он путује покрај тиха Дунава* (70, 8)) и манасатир *Хиландар* у једанаест ексцерпираних примера (*А на име Вилиндару цркви* (79, 65)). Сва наведена одредишта у функцији су динамике мотива и развоја епске радње, посматрани од рођења Марка Краљевића, преко женидбе, мегдана, до смрти.

Иако је у литератури окарактерисан као амбивалентна личност, с једне стране заштитник сиромашних и слабих, доносилац правде и јунак, а с друге и као кавгација, Марко Краљевић несумњиво је најпознатији епски јунак који завређује велику научну пажњу и који може бити инспирација за многа истраживања, па и за овакав вид премештања из књижевне сфере у сферу лингвистике, па и топонимије.

Цитирана литература

- БОГДАНОВИЋ, Недељко. „Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије”. *Српски дијалектолошки зборник LV* (2008): стр. 1–90.
- ВИДОЕСКИ, Божидар. *Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. *Митски простор и епика*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1992.
- DETELIĆ, Mirjana. „The Place of Symbolic City in Construction of National Imagery”. *Balkanica* 2004/XXXV (2004): стр. 171–184.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. „Бели двор и бели град у епској поетици”. *Отисак из Гласа CDVIII* (2007): стр. 109–119.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. „Епска хидронимија”. *Ономатолошки прилози XIX–XX – посебан отисак* (2009): стр. 449–521.
- DETELIĆ, Mirjana. 2010. „The Epic Image of Adriatic Towns as Slave Trade Centres”. *Mediterranean Research Meeting, Florence & Montecatini Terme* (2010): стр. 1–14.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана 2012: „Фолклорна вода – вода у поетици народне књижевности, са тежиштем на епици”. *Зборник Матице српске за књижевност и језик 60/2* (2012): стр. 295–306.
- ДЕТЕЛИЋ, Мирјана. „Епски бунари” *Aquatica: књижевност, култура*. (2013): стр. 213–229.
- ДИМИТРИЈЕВИЋ, Маја. *Елементи фантастике у епском портрету Марка Краљевића*. <<https://pefja.kg.ac.rs/wp-content/uploads/2018/10/Маја-Димитријевић-ЕЛЕМЕНТИ-ФАНТАСТИКЕ-У-ЕПСКОМ-ПОРТРЕТУ-МАРКА-КРАЉЕВИЋА.pdf>> 10. 5. 2020.
- ИВИЋ, Милка. „Бело као лингвистички и културолошки проблем”. *Јужнословенски филолог LV* (1999): стр. 1–19.
- ЛОМА, Александар. *Топонимија Бањске хрисовуље*. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику, 2013.
- ЉУБИНКОВИЋ, Ненад. „Семантика и симболика синтагме Света Гора и лексеме Вилиндар, Вилендар и Хиландар у нашој епској народној поезији”. *Трагања и одговори – Студије из народне књижевности и фолклора I* (2010): стр. 170–194.
- ЉУБИНКОВИЋ, Ненад. „Марко Краљевић – историја, мит, легенда”. *Трагања и одговори – Студије из народне књижевности и фолклора I* (2010): стр. 246–256.
- ПАВЛОВИЋ, Звездана. 1996: *Хидроними Србије*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 1996.
- ПЕТРОВИЋ, Снежана. *Турцизми у српском призренском говору*. Београд: Институт за српски језик, 2012.

РМС. *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. I–VI. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knj. I–IV, Zagreb: JAZU, 1971–1974.

ŠKALJIĆ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1996.

Извор

ЗЛАТКОВИЋ, Иван, ЛУКИЋ, Милан. *Антологија народних песама о Марку Краљевићу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2005.

Sandra G. Savić

GEOGRAPHICAL VOCABULARY AND LOCALITIES IN THE FOLK POEMS ABOUT MARKO KRALJEVIC

The subject of the paper are folk poems about Marko Kraljevic presented through an onomastic approach. The material was excerpted from the *Anthology of Folk Songs about Marko Kraljevic* prepared by Ivan Zlatkovic and Milan Lukic. The goal of this paper was to point at geographical vocabulary on a corpus of 30 folk poems, as well as toponymic terms that appear in a large number of epic poems about Marko Kraljevic. In that way all the places and landscapes through which this Serbian hero passed are analysed.

Keywords: Marko Kraljevic, geographical vocabulary, toponyms, an folk poems